

วารสาร นาคบุตรปริทรรศน์

Nakkhat Paritat Journal

ISSN 3027-7779 (Online)

ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2567 Vol. 16 No. 1 January - April 2024

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 1 หมู่ 4 ต.ท่าจี่ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช 80280
Research and development institute Nakhon Si Thammarat Rajabhat University 1 Moo 4, Tha Ngio, Mueang, Nakhon Si Thammarat 80280

Received: July 24, 2023

Revised: March 16, 2024

Accepted: April 24, 2024

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าบ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะ
ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง

The Relationship between People and the Forest of Santirat-Chao Pha Community,
Palian Sub-district, Palian District, Trang Province.

มานะ ขุนวีช่วย

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

นฤมล ขุนวีช่วย*

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

จิราภรณ์ เหมพันธ์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

*ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author) E-mail: narumon_suk@nstru.ac.th

Mana Khunweechuay

Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

Narumol Khunweechuay*

Faculty of Science and Technology, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

Chiraporn Hemapandha

Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าพื้นที่ชุมชนสันติราษฎร์-เจ้าพะ ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีวิทยาทฤษฎีฐานราก ทั้งการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสำรวจ และการสังเกต เพื่อเป็นการทวนสอบข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ประชาชนชาวบ้าน รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์มานิในพื้นที่ ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในพื้นที่บ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะสามารถแบ่งได้เป็นความสัมพันธ์ที่คนได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า ซึ่งมีลักษณะการใช้ประโยชน์สำคัญ 2 ลักษณะ คือ 1) การใช้ประโยชน์จากที่ดินในพื้นที่ป่า โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยว คือ การปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน นอกจากนี้พบว่า ชาวบ้านมีการปลูกพืชแบบผสมผสาน กรณีนี้พบว่ามักเป็นลักษณะของการทำสวนผลไม้ที่ปลูกแบบหลากหลายชนิดซึ่งมีลักษณะแบบสวนสมรม และ 2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า พบว่า ชาวบ้านมีการหาของป่า เช่น ผลไม้ป่า (จำปาตะ สะตอ) หน่อไม้ป่า ดอกหญ้า น้ำผึ้งป่า ลูกเหริย ลูกชัน รวมทั้งสัตว์ โดยเฉพาะปลา กบ หอย นอกจากนี้ยังพบว่า ในพื้นที่ป่าบริเวณบ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะ ยังมีการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์มานิ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคลองตงและกลุ่มเขาหัวสุ่ม มานิตั้งสองกลุ่มยังคงใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าในมิติต่าง ๆ ทั้งการสร้างที่อยู่อาศัย ใช้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร และคุณค่าทางจิตวิญญาณ นั้นย่อมเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าพื้นที่ป่าบริเวณนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า; บ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะ; มานิ; บริการจากระบบนิเวศ

Abstract

This research article presents the relationship between people and forests of Santirat-Chao Pha community, Palian sub-district, Palian district, Trang province. This qualitative research used grounded theory methodology, document study, and field studies using interviews, focus groups, surveys, and observation to verify the information. The group of key informants consisted of 17 people, including community leaders and forestry officials, local scholars, and members of the Maniq ethnic group. Analyze data to create conclusions. The analysis method used is deductive content analysis. The results of the study found that the relationship between people and the forest in the Ban Santirat- Chao Pha area can be divided into a relationship in which people take advantage of the forest area. There were 2 main utilization characteristics; 1) the use of land in forest areas is to grow monoculture crops such as rubber and palm plantation. In addition, it was found that the villagers planted crops in combination. It is also found that it is often a characteristic of fruit orchards that are grown in a variety of types, which has the characteristics of a mixed orchard. , and 2) Utilizing forest and wildlife resources, it was found that villagers find forest products such as wild fruits (Champada, Sator), wild bamboo shoots, grass flowers, wild honey, lilyfish, snails, as well as animals, especially fish, frogs, and shellfish. It was found that here there is still the existence of 2 Maniq ethnic groups, namely the Khlong Tong group and the Khao Hua Sum group. Both Maniq groups continue to make use of forest areas in various ways, including building habitats, food sources, medicinal plants, and spiritual values. Therefore, it is empirical evidence that the forest area in this area is still fertile.

Keywords: the relationship between people and forests; Santirat-Chao Pha community; Maniq; Ecosystem services

บทนำ

ที่ตั้งของชุมชนบ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะ ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ตั้งอยู่ในเขตป่าบริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราชตอนล่าง หรือที่เรียกว่า “เทือกเขาบรรทัด” บริเวณพื้นที่เทือกเขาบรรทัดส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้นที่มีความสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าหลากหลายชนิด (Sinbumroong, 2009) นับเป็นชุมชนท้องถิ่นที่ยังคงความน่าสนใจหลายประการ โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านสันติราษฎร์ประชาบำรุง ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการศึกษาให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน และการมีอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์มานิ 2 กลุ่มคือ กลุ่มเขาหัวส้มและกลุ่มคลองตง ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ชาวมานิเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ของตนเองมายาวนานและมีรูปพรรณสัณฐานที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งเป็นเอกลักษณ์ และถือเป็นกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองที่ยังดำรงชีพแบบสังคมหาของป่าล่าสัตว์ (hunting and gathering society) กลุ่มสุดท้ายของไทย ยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของมนุษย์ ก่อนที่มนุษย์จะพัฒนาเข้าสู่สังคมเกษตรกรรมและสังคมเมืองในเวลาต่อมา (Maneenoon, Sirirugsá & Sridith, 2008) ชาวมานิถือกำเนิดในป่าและอาศัยอยู่ในป่า ในฐานะที่เป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของป่าชาวมานิจึงมีความเกี่ยวข้องกับป่าในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับถิ่นที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตของชาวมานิจึงจัดเป็นแบบอย่างของการอยู่รอดด้วยการอาศัยปัจจัยพื้นฐานจากระบบนิเวศป่าดิบชื้นทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความต้องการด้านที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค (Wiriyaromp, Naksing & Phonphet, 2015)

ปัจจุบันชาวมานิที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทยกระจัดกระจายทั่วไปแถบเขตป่าเทือกเขาบรรทัดในจังหวัดสตูล ตรัง และพัทลุง (Udomsri & Ardsmiti, 2021) กำลังเผชิญกับปัญหาและความเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์ต่าง ๆ เช่นเดียวกับชนพื้นเมืองอื่น ๆ จึงมีความเปราะบางและเสี่ยงที่จะสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์สูง ชาวมานิกลุ่มคลองตงได้ส่งเด็ก ๆ ลงมาเรียนหนังสือในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสันติราษฎร์ประชาบำรุง แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัวของชาติพันธุ์กลุ่มนี้ที่ต้องการให้ลูกหลานได้มีความรู้เท่าทันกับคนภายนอกและทางโรงเรียนสนับสนุนโอกาสให้กับเด็ก ๆ ชาวมานิได้เรียนหนังสืออย่างเต็มที่ ขณะที่คนทั่วไปและนักท่องเที่ยวจากภายนอกยังมีข้อมูลไม่เพียงพอที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับชาวมานิมากนัก เช่น ยังคงเรียกชื่อว่า “ซาไก” “เงาะป่า” หรือ “ชาวป่า” คำเหล่านี้เป็นคำที่ชาวมานิเชื่อว่าจะไม่สุภาพและไม่ต้องการให้คนภายนอกเรียกเช่นนั้น เพราะเป็นการไม่ให้เกียรติ หรือลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ (Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre, 2023) บางกรณีนักท่องเที่ยวบางคนเข้าไปเยี่ยมเยียนและเข้าไปรุกรานความเป็นส่วนตัว เช่น เข้าไปนั่งในทับที่อาศัย หรือไปมองดูการดำรงชีวิตของชาวมานิด้วยสายตาที่ดูแคลน

ชุมชนบ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ป่าโดยรอบและมีความสัมพันธ์กับชาวมานิทั้งสองกลุ่มนี้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ชาวบ้านในพื้นที่ได้อาศัยทรัพยากรจากป่าในการดำรงชีวิตตั้งแต่ยุคก่อนก่อตั้งชุมชน ในขณะที่ชาวมานิได้ใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อรักษาระบบคุณค่าของเผ่าพันธุ์ให้คงอยู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดบริการจากระบบนิเวศตามหลักการของ Millennium Ecosystem Assessment: MA (2005) หมายถึง “ประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากระบบนิเวศมีคุณค่าทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อมนุษย์ หากระบบนิเวศถูกรบกวนก็จะส่งผลกระทบต่อให้บริการจากระบบนิเวศ และส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่พึ่งพาประโยชน์นั้นได้”

ปัจจุบันผืนป่าบริเวณเทือกเขาบรรทัดมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แน่นนอนว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามการใช้ประโยชน์หรือการได้รับบริการจากระบบนิเวศ ในบทความนี้จึงกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า 3 มิติ คือ ชาวบ้านกับที่ดิน ชาวบ้านกับพืชและสัตว์ และชาวมานิกับป่า โดยจะอธิบายให้เห็นกลุ่มคนสองกลุ่มที่สัมพันธ์กับป่านั้นคือ ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่บ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะกับกลุ่มชาติพันธุ์มานิที่สัมพันธ์กับป่าในมุมมองของปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าพื้นที่ชุมชนบ้านสันติราษฎร์บำรุง ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยาทฤษฎีฐานราก (grounded theory) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์จากมุมมองและการให้ความหมายของคนจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น นำข้อมูลที่ได้มาสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีสำหรับอธิบายและทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (Glaser & Strauss, 1967) ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การศึกษาเอกสารที่เป็นงานวิจัย ตำรา หนังสือ เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าและชาติพันธุ์มานิ

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำทางการ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และหัวหน้าหน่วยพิทักษ์ป่าคลองตง และผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านให้การนับถือ รวมผู้นำชุมชนจำนวน 8 คน 2) ผู้อาวุโสในชุมชน โดยจะสัมภาษณ์ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในยุคแรกและสามารถให้ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า จำนวน 5 คน และ 3) ชาวมานิที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับผืนป่า จำนวน 4 คน

3. การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้สร้างและกำหนดคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกข้อมูล และแบบบันทึกการสังเกตระหว่างจัดสนทนากลุ่ม โดยออกแบบคำถามให้สอดคล้องและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์และข้อมูลที่ได้จากการทบทวนเอกสาร

4. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยพิจารณาความเที่ยงตรงของเนื้อหาในข้อคำถามเป็นรายชื่อ ซึ่งเป็นการตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามแต่ละข้อว่ามีความสอดคล้องกับเนื้อหาและมีความครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ได้ระบุไว้หรือไม่ รวมทั้งตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่ได้จากการทบทวนเอกสาร และพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อคำถามให้ตรงตามนิยามที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ยื่นขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ผ่านจากสำนักงานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เลขที่โครงการวิจัย REC NO.008/65 ในกระบวนการดังกล่าวได้ผ่านการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยเพื่อให้เป็นไปตามแนวทางจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หลังจากนั้นที่มิวิจัยได้นำร่างแนวการสัมภาษณ์เชิงลึกไปทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มบุคคลที่มีคุณลักษณะเหมือนกับผู้ให้ข้อมูลหลักด้วย

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้สร้างกรอบคำถามไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ได้มีการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มจำนวน 5 คน ซึ่งเลือกมาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กำหนดเอาไว้ รวมทั้งผู้วิจัยใช้การสังเกตทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (formal and informal observation) โดยเฉพาะการสังเกตวิถีชีวิตของชาวบ้านและชาวมานิที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากผืนป่า นอกจากนี้ที่มิวิจัยได้ปฏิบัติตามแนวทางจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยการขอความยินยอมของผู้เข้าร่วมการวิจัย ก่อนที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลทุกครั้งจะอธิบายทำความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยครั้งนี้ให้ผู้ให้ข้อมูลรับทราบ รวมทั้งให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถซักถามเกี่ยวกับการทำวิจัยครั้งนี้จนกว่าจะเข้าใจ และในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิที่จะปกปิดข้อมูลที่ไม่ต้องการจะเปิดเผยได้

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสำรวจ และการสังเกต ซึ่งได้จัดบันทึกและบันทึกเสียงเอาไว้มาถอดความ แยกประเภท จัดหมวดหมู่ และสรุปสาระสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป แล้วนำมาเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลในแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Janthawanit, 2016)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในพื้นที่บ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะ ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ในหลากหลายประเด็น แต่ประเด็นสำคัญที่จะนำเสนอเป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าใน 3 ลักษณะ คือ การใช้ประโยชน์จากที่ดิน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า และความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ป่ากับชาวมานิ โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็น ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์จากที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าเป็นรูปแบบของการทำเกษตรซึ่งพบว่า มี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 การปลูกพืชเศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยว ได้แก่ การทำสวนยางพาราและการทำสวนปาล์ม น้ำมัน และลักษณะที่ 2 การทำสวนผลไม้แบบผสมผสาน กรณีนี้พบว่ามักเป็นลักษณะของการทำสวนผลไม้ที่ปลูกแบบหลากหลายชนิด หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “สวนสมรม”

การทำสวนยางพารา การทำสวนยางพาราเป็นการทำการเกษตรที่อยู่คู่กับชาวบ้านในชุมชนบ้านสันติราษฎร์ ประชาบารุง-เจ้าพะ มาตั้งแต่อดีต ตั้งแต่มีการก่อตั้งชุมชน (ประมาณ 60 ปีที่ผ่านมา) (Interviewer 1, Interview, January 23, 2022) โดยในช่วงแรกของการก่อตั้งชุมชน เป็นการบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำสวนยางพาราควบคู่กับการทำข้าวไร่ หลังจากผ่านเวลามา 5-6 ปี ยางพาราเริ่มโตขึ้นชาวบ้านก็เลิกทำข้าวไร่ในพื้นที่แปลงนั้น ไปบุกเบิกพื้นที่ใหม่เพื่อทำข้าวไร่อีกพื้นที่หนึ่ง

ในปัจจุบันขั้นตอนสำคัญของการปลูกยางพาราให้น้ำอย่างปริมาณมากและเปอร์เซ็นต์น้ำยางที่ดีชาวบ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะให้ข้อมูลว่า อยู่ที่การใส่ปุ๋ยให้ถูกสูตร และถูกช่วงเวลาที่เหมาะสมที่พืชต้องการ แปลงยางของชาวบ้านชุมชนเจ้าพะส่วนใหญ่ เป็นของคนในชุมชนจึงมีการเรียนรู้ทำสวนยางด้วยตนเองทั้งการกรีดยาง ตัดตา และมีการทดลองนำพันธุ์ยางมาปลูกอย่างหลากหลายสายพันธุ์ และแต่ละแปลงก็จะใส่ปุ๋ยต่างยี่ห้อกัน จึงสามารถบอกได้ว่าปลูกพันธุ์ไหนดี ใช้ปุ๋ยอะไรเหมาะที่สุด

การเพิ่มขึ้นของพื้นที่ปลูกยางพาราสัมพันธ์กับราคาน้ำยางสดที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วงทศวรรษ 2540-2550 แต่ปัจจุบันแม้สถานการณ์ราคายางจะไม่ค่อยดีต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายปี แต่ชาวบ้านก็ไม่คิดจะเปลี่ยนใจไปปลูกพืชอย่างอื่น ทั้งนี้เกิดขึ้นจากเงื่อนไขอย่างน้อยสองประการ คือ ยางพาราที่ปลูกให้ผลผลิตแล้วหากต้องโค่นทิ้งแล้วหันไปปลูกพืชอย่างอื่นก็ต้องใช้เวลาอีกหลายปีกว่าจะให้ผลผลิต ประการต่อมาพบว่าพื้นที่ปลูกยางพาราบางส่วนในพื้นที่บ้านสันติราษฎร์ประชาบารุง-เจ้าพะ ตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด และอยู่ในช่วงรอยต่อของการออกพระราชกฤษฎีกา ภายใต้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2562 ซึ่งมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ชาวบ้านที่ปลูกยางพาราในเขตดังกล่าวจึงไม่ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อปลูกพืชชนิดอื่น

การทำสวนปาล์มน้ำมันในพื้นที่ชุมชนบ้านสันติราษฎร์ประชาบารุง-เจ้าพะ เริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณช่วงปลายทศวรรษ 2550 จากการศึกษพบว่าการทำสวนปาล์มน้ำมันในพื้นที่เริ่มต้นขึ้นจากการที่ราคายางพารามีราคาลดลงทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มที่มีทุนทรัพย์สำรองได้หันมาทำสวนปาล์มน้ำมัน แทนการทำสวนยางพาราเนื่องจากการทำสวนปาล์มน้ำมัน ให้ผลกำไรได้ดีกว่าการทำสวนยางพาราและมีแนวโน้มว่าราคาปาล์มน้ำมันจะยิ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ สวนทางกับราคายางพาราที่มีแนวโน้มราคาลดลง การดูแลสวนปาล์มง่ายกว่า รวมถึงลักษณะของพื้นที่เป็นพื้นที่มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี จึงทำให้ปัจจุบันนี้ในชุมชนบ้านเจ้าพะได้เปลี่ยนจากการทำสวนยางพารามาเป็นสวนปาล์มน้ำมันเกือบครึ่งหนึ่งของหมู่บ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านต้องปรับตัวเพราะเป็นลักษณะการผลิตแบบใหม่ ส่วนผลต่อระบบนิเวศนั้น ชาวบ้านตั้งข้อสังเกตว่าสวนปาล์มน่าจะส่งผลให้อากาศและที่ดินมีความชุ่มชื้นขึ้นเพราะต้นปาล์มเป็นไม้ไม่ผลัดใบเมื่อเปรียบเทียบกับยางพารา

การทำสวนผลไม้แบบผสมผสาน หรือการทำเกษตรผสมผสาน ไม่เพียงแต่เน้นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์เท่านั้น แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางในการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่ชุมชนสันติราษฎร์ประชาบารุงทั้งในส่วนของการรายได้หลักและรายได้เสริม การทำสวนผลไม้แบบผสมผสานเป็นการปลูกผลไม้หลากหลายชนิด

ในพื้นที่เดียวกัน ได้แก่ การปลูกเงาะ มังคุด พุเรียน ลองกอง ลังสาด จำปาตะ รวมถึงการปลูกไม้ใช้สอยอื่น ๆ เช่น สะเดา (ไม้เทียม) และมีการปลูกสะตอ เนียง และพืชผักสวนครัวต่าง ๆ เป็นต้น

2. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า พบว่าชาวบ้านมีการหาของป่า เช่น ผลไม้ป่า (จำปาตะ สะตอ) หน่อไม้ป่า ดอกหญ้า น้ำผึ้งป่า ลูกเหริยง ลูกชัน ลูกกอก (ก่อป่า) และสัตว์โดยเฉพาะปลา กบ หอย เป็นต้น

การจับผึ้ง มีการกระจายตัวของผึ้งอยู่ในพื้นที่ป่าเทือกเขาบรรทัด และพื้นที่ชุมชนบ้านสันติราษฎร์ประชา บำรุง-เจ้าพะ อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง การจับผึ้งเป็นวิธีการหาเลี้ยงชีพจากป่าที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ อย่างแนบแน่น ชาวบ้านมีวิธีการและขั้นตอนในการจับผึ้งที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจในฤดูกาลสร้างรังของผึ้ง การหารังผึ้ง การเตรียมอุปกรณ์ ขั้นตอนการจับผึ้ง และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการจับผึ้ง การจับผึ้งของชาวบ้านได้ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การแคะผึ้ง (การทำบันไดหรือตอกทอยขึ้นต้นไม้เพื่อจับผึ้ง) การทำคอบ การเลือก ตัดเฉพาะหัวน้ำผึ้ง เป็นต้น (Interviewer 14, Interview, October 14, 2022)

ข้อมูลจากชาวบ้าน พบว่าการหาน้ำผึ้งจะนิยมหาในช่วงเดือน 5 (ช่วงปลายเดือนมีนาคมถึงปลายเดือน พฤษภาคม) เพราะจะเป็นช่วงที่น้ำผึ้งมีคุณภาพดีที่สุด มีคุณประโยชน์และสรรพคุณทางยาสูงสุด การหาน้ำผึ้งจะเริ่ม จากการสังเกตคว้ามี่ผึ้งเริ่มอพยพเข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่ชุมชนประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือน มิถุนายนของทุกปี ตรงกับช่วงฤดูแล้ง ในช่วงนี้จะมีดอกไม้ป่านานาชนิดบานซึ่งเป็นแหล่งอาหารสำหรับการสร้างรังของผึ้งหลวง ถ้าแหล่งอาหารไม่มีความอุดมสมบูรณ์ปริมาณรังผึ้งในพื้นที่ก็จะน้อยตามลงไปด้วย โดยเฉพาะบริเวณต้นไม้มี่ผึ้ง เคยมาสร้างรังไว้ก่อน (ยวนผึ้ง) เพราะหากมีการสร้างรังไว้แล้วในปีต่อมาก็มีโอกาสสูงที่ผึ้งจะกลับมาทำรังซ้ำที่จุดเดิม หรืออีกวิธีคือการสังเกตเมื่อผึ้งมากินน้ำแล้วบินกลับรัง ชาวบ้านจะสังเกตและติดตามตัวผึ้งไปเรื่อย ๆ ก็จะเจอรังผึ้ง และประเมินได้ว่ารังนั้นอยู่ในบริเวณใด หากรังผึ้งยังมีขนาดเล็กเกินไปและยังไม่สามารถเก็บน้ำผึ้งได้ ก็จะมีการนำไม้ มาปักไว้เป็นสัญลักษณ์ว่ารังผึ้งนี้มีคนจองแล้ว เรียกว่า ปักกำ เมื่อชาวบ้านคนอื่นมาเห็นว่ารังผึ้งดังกล่าวมีคนจองไว้ แล้วจะไม่เข้ามายุ่งและหารังใหม่ที่ยังไม่มีใครจอง บางครั้งยังมีการแอบมาจับผึ้งตัดหน้าเจ้าของที่ปักกำไว้ แต่เหตุการณ์แบบนี้มักเกิดขึ้นน้อยมาก เพราะคนที่มาจับไปก่อนอาจมองไม่เห็นจุดที่ปักกำไว้ ส่วนใหญ่คนในหมู่บ้าน จะเคารพกติกา นี้ เพราะเชื่อว่าหากไปลักขโมยสิ่งของที่ปักกำไว้ จะทำให้เกิดสิ่งไม่ดีขึ้นตามมา หลังจากนั้นจะมีการ เตรียมอุปกรณ์ ได้แก่ เชือก ถัง แคะผึ้งหรือแคะไม้ คือบันไดที่ใช้สำหรับปีนขึ้นไปให้ถึงรังผึ้ง โดยการนำไม้จากในป่ามา เพื่อสร้างที่เหยียบหรือจับเพื่อขึ้นไปบนต้นไม้มี่ผึ้ง โดยจะใช้ไม้ที่มีความแข็งแรงไม่เปราะ และอีกอย่างที่ขาดไม่ได้คือ มีดสำหรับการตัดน้ำผึ้ง ซึ่งจะนำมาจากไม้และเหลาให้มีลักษณะคล้ายมีด เพราะมีความเชื่อกันมาแต่โบราณว่าการหา ของป่าต้องใช้วัสดุจากป่า จึงไม่มีการใช้มีดที่ทำจากโลหะทั่วไป หากฝ่าฝืนก็อาจจะทำให้เกิดอันตรายได้ ในการเก็บ น้ำผึ้งนั้นชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันประมาณ 2-3 คน โดยจะต้องมีผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่างน้อย 1 คน ที่เหลือ จะเป็นผู้ช่วย จากการสอบถามทราบว่า ภูมิปัญญาในการจับผึ้งนั้นได้มาจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น รวมไปถึงการ สันนิษฐานประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วยหลักปฏิบัติที่ขาดไม่ได้ก่อนที่จะขึ้นไปจับผึ้งก็คือการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่า เจ้าเขาก่อน เพื่อเป็นการขออนุญาต ไม่เช่นนั้นก็อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุหรืออันตรายได้เช่นกัน (Interviewer 18, Interview, January 22, 2023)

นอกจากการจับผึ้งแล้วชาวบ้านในชุมชนสันติราษฎร์ประชาบำรุง-เจ้าพะ มีความผูกพันกับผืนป่าเพราะแหล่ง อาหารโดยเฉพาะสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลา คือ ปลาพลวง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ปลาหวด ปลาภูเขา เป็นปลาที่ชาวบ้าน ต่างบอกว่ามีรสชาติอร่อยมาก และมีราคาที่สูง ในช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคมจะเป็นช่วงที่ปลาชุกชุม ส่วน ใหญ่ชาวบ้านจะใช้วิธีการล้อมวนในการจับ และการตกเบ็ดซึ่งคนเบ็ดจะทำจากไม้ระกำแล้วนำเชือกเอ็นมาผูก ส่วน เหยื่อล่อก็จะใช้อาหารปลาตุ๋นผสมกับไข่ไก่ ผสมเข้าด้วยกันเพื่อจ่ายต่อการปั่น บางกลุ่มอาจเพิ่มสึผสมอาหาร (สีแดง) เพื่อให้ปลาคิดว่าเป็นสีของผลไม้ เพราะธรรมชาติของปลาหวดจะชอบกินผลไม้ริมคลองพอผลไม้ร่วงลงในน้ำปลาก็จะ ว่ายมากินนั่นเอง

หอยเป็นสัตว์ที่ชาวบ้านนิยมหามารับประทาน เรียกว่า หอยโล่ (หอยฝาเดียว) ซึ่งเป็นหอยตัวเล็กขนาดเท่า นิ้วมือ ลักษณะคล้ายหอยขมแต่จะมีกลิ่นแหลมและยาวกว่า มีสองเพศในตัวเอง สามารถผสมพันธุ์ด้วยตัวเองหรือผสมข้ามโดยการมาประกบกันได้ และจะฟักตัวอ่อนในท้องในเวลาข้างขึ้น คายลูกในช่วงข้างแรม รวมทั้งทราบว่าหอยโล่ มีวงจรชีวิตราว 5-6 ปี และเมื่ออายุได้ 5-6 เดือนจะโตได้ขนาดพอที่จะนำมาปรุงเป็นอาหาร หอยโล่เป็นหอยน้ำจืด มักจะฝังตัวอยู่ในบริเวณใบไม้ที่ทับถมกันหรือแนวหินในพื้นที่ริมฝั่งที่น้ำไม่ลึก ชอบอาศัยอยู่ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ แถบเชิงเขา โดยเฉพาะพื้นที่ยังมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ การหาหอยโล่ต้องหาในเวลาากลางคืน หอยจะออกมาจากที่กำบัง ตัวในลำธาร เช่น ซอกหิน หรือ เศษวัชพืช การจับก็จะเหมือนกับการหาหอยทั่ว ๆ ไปโดยการใช้มือสัมผัส เมื่อจับหอย มาแล้วจะต้องนำหอยแช่ไว้ในน้ำหนึ่งคืนเพื่อให้หอยคายทรายออกมา หลังจากนั้นก็นำไปประกอบอาหาร หอยโล่จัดได้ว่าเป็นหอยน้ำจืดที่มีรสชาติอร่อยเนื้อหวาน ไม่คาว

นอกจากนี้ยังมีสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำที่ชาวบ้านนิยมหากัน นั่นก็คือ กบภูเขา กบชนิดนี้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เป็นภูเขาและป่าอุดมสมบูรณ์ เนื้อกบภูเขาค่อนข้างขาวใสและเหนียวกว่าเนื้อกบนา ไขมันสะสมน้อย ทำให้มีรสชาติดีกว่า กบนา

พืชป่าในพื้นที่ชุมชนสันติราษฎร์ประชารัฐ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าแก่ เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งใน ส่วนของพืชพันธุ์ต่าง ๆ ได้แก่ สะตอป่า ลูกประ เลูกอ ลูกชัน ฯลฯ และยังรวมไปถึงพืชสมุนไพรนานาชนิด ที่ชาวบ้าน สามารถนำมาใช้ประโยชน์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังภาพที่ 1 และภาพที่ 2

ภาพที่ 1 ต้นชันและลูกชันที่อยู่ในป่า ชาวบ้านจะเก็บมาใช้ประโยชน์
ที่มา: Khunweechuay, Khunweechuay & Hemapandha (2022)

ภาพที่ 2 น้ำมันชั้นที่ทำมาจากลูกขิ้น

ที่มา: Khunweechuay, Khunweechuay & Hemapandha (2022)

จากการศึกษาเกี่ยวกับป่าในพื้นที่ชุมชนสันติราษฎร์ประชาราษฎร์ พบว่า มีความอุดมสมบูรณ์มาก นอกจากจะมีไม้ยืนต้น และพืชอาหารจำนวนมากหลายชนิดแล้ว จากการสำรวจพบว่า มีพืชสมุนไพรอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่แถบนั้นยังมีคนที่มีความรู้เกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคต่าง ๆ โดยได้รับความรู้ในด้านนี้มาจากบรรพบุรุษที่สั่งสมและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ในปัจจุบันนี้ยังคงมีการเข้าป่าเพื่อหาสมุนไพรเข้าเครื่องยารักษาโรคต่าง ๆ เช่น อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ อัมพฤกษ์ อัมพาต งูกัด แก้กษัยสัตว์ในป่า เช่น หนองร่าน หนองไฟ ยาชูกำลัง นอกจากนี้ยังใช้สมุนไพรใช้ในการทำคลอดให้กับชาวบ้านและชาวมานิด้วย ตัวอย่างสมุนไพรที่หมอยาเข้าป่าไปหา ได้แก่ ไ้อ้เหล็กฟักไข่ เหล็กทองแดง กานพลู ว่านนางตัด เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ป่ากับชาวมานิ

การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์มานิในพื้นที่ป่าบ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะ ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรังมีด้วยกัน 2 กลุ่ม คือ ชาวมานิกลุ่มคลองตงและกลุ่มเขาหัวสุม ชาวมานิทั้งสองกลุ่มนับเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งของชุมชนบ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะ ยังคงใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าในมิติต่าง ๆ นั้นย่อมเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์แล้วว่าพื้นที่ป่าบริเวณนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจจำนวนประชากรและจับพิกัด (GPS) การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์มานิบริเวณเทือกเขาบรรทัด 2 กลุ่มที่เลือกสำหรับการศึกษาคั้งนี้ ดังเสนอในตารางที่ 1 และ 2

ตารางที่ 1 การตั้งถิ่นฐานของชาวมานิกลุ่มเป่าหมาย

กลุ่ม	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ชื่อกลุ่ม	พิกัดที่ตั้ง
คลองตง	2	ปะเหลียน	ปะเหลียน	ตรัง	กลุ่มคลองตง	7.2335539,99.8498774
เจ้าพะ	11	ปะเหลียน	ปะเหลียน	ตรัง	กลุ่มเขาหัวสุม/เจ้าพะ	7.2239322,99.8383761

ตารางที่ 2 จำนวนครัวเรือนและสมาชิกภายในกลุ่ม (สำรวจเมื่อ 30 มกราคม 2565)

กลุ่ม	จำนวนครัวเรือน	จำนวนสมาชิก	พื้นที่
กลุ่มคลองตง (ลาภูหนัง)	12	53	ต.ปะเหลียน อ.ปะเหลียน จ.ตรัง
กลุ่มเขาหัวสุม/เจ้าพะ	8	33	ต.ปะเหลียน อ.ปะเหลียน จ.ตรัง

ชาวมานิกลุ่มคลองตงได้ส่งลูกหลานลงมาเรียนในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสันติราษฎร์ประชาบำรุง โดยมานิตั้งสองกลุ่มในพื้นที่เป้าหมายนั้นเป็นมานิตั้งที่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร ไม่มีการอพยพโยกย้าย มีรายได้ค่อนข้างมั่นคงกว่ากลุ่มอื่น ๆ รู้จักค่าของเงินและรู้จักใช้เงินในการจับจ่ายซื้อของ บางคนรู้จักการแต่งตัวตามสมัยนิยม สามารถสื่อสารด้วยภาษาถิ่นใต้ได้ชัดเจน บางคนสามารถพูดภาษาไทยกลางได้ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการของสภาพสังคมและวิถีชีวิตของมานิกลุ่มนี้ คือ ความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลภายนอก ได้แก่ ชาวบ้านที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ให้ความช่วยเหลือถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ อย่างไรก็ตามถึงแม้จะไม่มีการอพยพโยกย้าย แต่ก็ยังคงใช้ชีวิตที่ต้องพึ่งพาผืนป่าอยู่เป็นอย่างมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างผืนป่ากับชาวมานิตั้งมาตั้งแต่อดีต ทั้งการสร้างที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร สมุนไพร และคุณค่าทางจิตวิญญาณ ปัจจุบันชาวมานิตั้งสองกลุ่ม ยังพึ่งพาป่าในหลายมิติ ยกตัวอย่างเช่น การสร้างที่อยู่อาศัย คนส่วนใหญ่จะรู้จักในชื่อเรียกว่า “ทับ” ดังภาพที่ 3 ในอดีตก่อนที่มานิตั้งสองกลุ่มจะตั้งถิ่นฐานถาวร ที่อยู่อาศัยของชาวมานิตั้งจะสร้างทับขึ้นมาอย่างง่าย ๆ มานิตั้งเรียกกันว่า “ฮยะ” โดยนำใบแห้ง ซึ่งเป็นปาล์มป่าขนาดใหญ่ รวมถึงใบของต้นพนและกิ่งไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณตั้งทับมาวางทับเป็นหลังคา (Sektheera, 2014) มานิตั้งจะเลือกทำเลบนที่สูงตั้งทับเพื่อป้องกันน้ำป่าหลาก มีอากาศเย็นสบาย ไม้ร้อน ไม้ดิบชื้น และที่สำคัญจะต้องอยู่ไม่ไกลจากแหล่งอาหารพอที่จะออกล่าสัตว์ หาหัวมันกินได้ การตั้งทับแต่ละหลังมานิตั้งจะเลือกตั้งบริเวณที่ครอบครัวตนเองสามารถนอนได้สบาย ถ้าไม่สบายก็จะย้ายไปสร้างใหม่ นอกจากนี้ ภายในทับมีการก่อกองไฟเพื่อให้มีความอบอุ่น และยังใช้กองไฟนี้ไว้สำหรับการหมก (เผา) หัวมันรับประทานด้วย ผาพับก็จะทำด้วยไม้ไผ่นำมาเรียงติด ๆ กัน และผูกด้วยหวาย มีประตูเปิดปิดทำด้วยไม้ไผ่ ปัจจุบันชาวมานิกลุ่มคลองตงและกลุ่มเขาหัวสุมมีการตั้งถิ่นฐานถาวร รูปแบบของทับหรือบ้านจึงมีความมั่นคงแข็งแรงเพิ่มมากขึ้นและมีลักษณะเหมือนกับบ้านหรือ軒ของชาวบ้านโดยทั่วไป แต่ครัวเรือนจะสร้าง軒แบบยกพื้น ส่วนใหญ่เสาและฝาด้านจะสร้างจากไม้ส่วนหลังคาใช้กระเบื้อง สังกะสี และจากมุงหลังคา อย่างไรก็ตาม บ้านแต่ละหลังจะนิยมก่อกองไฟไว้บนบ้านเพื่อสะดวกต่อการปรุงอาหารและให้ความอบอุ่นยามค่ำคืน

ภาพที่ 3 ทับหรือที่อยู่อาศัยของชาวมานิกลุ่มเขาหัวสุม อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง
ที่มา: Khunweechuay, Khunweechuay & Hemapandha (2022)

ความสัมพันธ์กับผืนป่าของชาวมานีที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ ป่าเป็นแหล่งอาหาร ในอดีตชาวมานีใช้ “บอเลา” หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “กระบอกตรุด” เป็นเครื่องมือในการล่าสัตว์เพื่อมาเป็นอาหาร บอเลาทำด้วยไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่เรียกว่าไม้ไผ่หลอดหรือไม้ไผ่ซาง ส่วนบิลลาหรือลูกดอกนั้นเป็นอุปกรณ์ที่ใช้คู่กับบอเลา ซึ่งทำด้วยไม้ตระกูลปาล์มชนิดหนึ่งที่เรียกว่า หมากเจ หรือทำจากไผ่ซาง ลูกดอกหรือบิลลาที่ใช้ยิงสัตว์จะต้องชุบปลายลูกดอกนั้นด้วยยาพิษเสียก่อนเสมอ เพื่อเวลาไปปลุกสัตว์จะได้ตายทันทีและยาพิษที่ใช้ชุบปลายลูกดอกหรือบิลลานี้เรียกว่า “อีโปะ” ซึ่งทำจากการนำยางไม้อย่างน้อย 2 ชนิด คือ ยางน่องและยางจากเถาวัลย์บางชนิด มาเคี้ยวรวมกันจนมีลักษณะเหนียวข้นสีดำ

นอกจากนี้มานีพึ่งพาน้ำผึ้งป่าที่หามาได้นำเอามาคั้นแล้วเก็บน้ำผึ้งเอาไว้ในกระบอกไม้ไผ่ เพื่อนำมากินบำรุงร่างกายเวลามีอาการไข้ แต่ปัจจุบันชาวบ้านนิยมใช้น้ำผึ้งป่ากันมากเช่นกัน ทำให้มานีนิยมหาน้ำผึ้งป่าเป็นรัง โดยขายให้กับชาวบ้านที่มีความสนิทสนมกันเท่านั้น (Interviewer 30, Interview, June 18, 2023) ปัจจุบันชาวมานีจะซื้ออาหารที่มีขายในตลาด หรือร้านค้ามากินกันในกลุ่มของตนทดแทนอาหารจากป่าธรรมชาติที่หาได้ลำบากมากขึ้น ในปัจจุบันน้ำผึ้งป่าเป็นสินค้าสำคัญที่ชาวมานีนำมาเปลี่ยนเป็นเงินแล้วนำเงินไปใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน สำหรับอาหารที่ได้จากพืชนั้นชาวมานีจะมีการเข้าป่าไปหาหัวมันซึ่งเป็นอาหารที่เป็นแหล่งคาโบไฮเดรตที่สำคัญของกลุ่มชาวมานี เช่น หัวมันบายะ มันลันตัก เป็นต้น ปัจจุบันอาหารป่าหายากขึ้น มานีต้องออกไปหาซื้ออาหารจากร้านค้าในหมู่บ้านหรือตลาด ข้าวสาร เนื้อหมู อาหารทะเล พืชผัก เช่น ผักบุ้ง ผักคะน้า กะหล่ำปลี รวมถึงผลไม้หรือขนม

สำหรับการรักษาโรคในอดีตของชาวมานีทั้งสองกลุ่มในพื้นที่บ้านสันติราษฎร์-เจ้าพะ ได้พึ่งพาสมุนไพรต่าง ๆ จากป่าในการรักษาโรคเป็นหลัก เช่น ชิงคอกเดี่ยว หัวไ้อ้เหล็ก ยาแก้พิษงู เป็นต้น สมุนไพรเหล่านี้สามารถหาได้จากป่าที่บึงที่อยู่ห่างออกไปจากบึง แต่ปัจจุบันการรักษาโรคของชาวมานีสองกลุ่มนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ได้พึ่งพาการรักษาโรคจากแพทย์แผนปัจจุบัน สามารถเข้าถึงสิทธิในการเข้ารับการรักษาตามโรงพยาบาลประจำตำบลและโรงพยาบาลใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม มีชาวมานีบางส่วนโดยเฉพาะมานีสุงว้ายยังนิยมใช้สมุนไพรจากป่ามาใช้รักษาโรคที่ไม่มีอาการรุนแรงมากนัก ในขณะเดียวกัน ยังมีการนำสมุนไพรสำหรับบำรุงร่างกายมาใช้อยู่เป็นประจำ อย่างเช่นหัวไ้อ้เหล็กเป็นพืชสมุนไพรที่อยู่ในธรรมชาติ และเป็นพืชสมุนไพรที่มีความสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์มานีกลุ่มนี้เช่นกัน เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของรายได้โดยมีการหาหัวไ้อ้เหล็กมาแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านอยู่เสมอ เพราะมีสรรพคุณในการบำรุงร่างกายและเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ

ปัจจุบันชาวมานีทั้งสองกลุ่มได้มีการปรับตัวเข้าสู่สังคมภายนอกมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนจากการเร่ร่อนมาเป็นการสร้างที่อยู่อาศัยอย่างถาวร มีการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เช่นเดียวกับชาวบ้านทั่วไป เช่น โทรศัพท์มือถือ โทรทัศน์ รถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ นอกจากนี้ ยังมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวบ้าน มีการประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง เช่น การรับจ้างทำสวนยางพาราให้กับชาวบ้านในพื้นที่ และการรับจ้างกรีดยาง อย่างไรก็ตามชาวมานีกลุ่มคลองตงได้ส่งบุตรหลานมาเรียนจนจบชั้นประถมศึกษาหลายคน และเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา แต่สำหรับชาวมานีกลุ่มเขาหัวสุม ด้วยที่อยู่อาศัยอยู่บนเขาสูง ห่างไกลจากชุมชนและโรงเรียน ซึ่งเส้นทางการเดินทางมีความยากลำบากและค่อนข้างอันตรายในช่วงฤดูฝนทำให้ไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนได้อย่างต่อเนื่อง

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผืนป่ากับประชากรในชุมชนสันติราษฎร์-เจ้าพะทั้ง 2 กลุ่ม คือ ชาวบ้านและชาวมานี พบว่า มีความสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานการได้รับประโยชน์จากป่าและต่างพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน แต่การใช้ประโยชน์ในลักษณะตามที่กล่าวมานั้น ยังอยู่ภายใต้กติกาหรือกฎหมายที่ถูกบังคับใช้ในพื้นที่ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ลักษณะการใช้ประโยชน์จึงเป็นไปเพื่อพึ่งพิงในการดำรงชีพเป็นหลัก จึงมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์มิใช่ใช้ในเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยมองว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับแนวคิดการได้รับบริการจากระบบนิเวศ (ecosystem services) ตามหลักการ

ของ Millennium Ecosystem Assessment (MA) (2005) หมายถึง “ประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากระบบนิเวศ” โดย Millennium Ecosystem Assessment (MA) (2005, p. 5) ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “ระบบนิเวศมีคุณค่าทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อมนุษย์ รวมทั้งมีคุณค่าในตัวของระบบนิเวศเองโดยรูปแบบการให้บริการจากระบบนิเวศเป็นหน้าที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมของระบบนิเวศ ดังนั้นหากระบบนิเวศถูกรบกวนก็จะส่งผลต่อการให้บริการจากระบบนิเวศและส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่พึ่งพาระบบนิเวศนั้นได้”

ตามกรอบแนวคิดของ Millennium Ecosystem Assessment (MA) (2005) ได้แบ่งบริการออกเป็น 4 รูปแบบ คือ ด้านการผลิต ด้านการควบคุม ด้านวัฒนธรรม และด้านการสนับสนุน แต่ละรูปแบบมีรายละเอียดดังนี้

1. บริการด้านการผลิต (provisioning services) เป็นบริการที่ให้อัตถุติบในการผลิตเพื่อช่วยสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ จะเห็นได้ว่าชาวบ้านและชาวมานีได้รับบริการด้านนี้เด่นชัดที่สุด ไม่ว่าจะเป็นอาหารที่ได้จากพืชและสัตว์ รวมทั้งพืชสมุนไพร โดยเฉพาะชาวมานีได้รับบริการด้านนี้มากที่สุดมาตั้งแต่อดีต เช่นเดียวกับงานของ Khunweechuay, Roongtawanreongsri & Hatta (2023) ได้ศึกษาการเคลื่อนย้ายทับของชาวมานีบริเวณเทือกเขาบรรทัดกับการได้รับบริการจากระบบนิเวศของผืนป่า พบว่า ชาวมานีได้รับบริการทั้งจากพืช สัตว์ และแหล่งน้ำมากที่สุด

2. บริการด้านวัฒนธรรม (cultural services) เป็นบริการทางนามธรรมที่ดำรงคุณค่าทางสังคมและเอื้อประโยชน์ต่อด้านจิตใจ การนันทนาการ และประสบการณ์ต่อมนุษย์ ผลการศึกษาที่กล่าวมาข้างนี้มีรายละเอียดไม่ครอบคลุมบริการด้านนี้อย่างเด่นชัดมากนัก แต่จากการศึกษาข้อมูล พบประเด็นที่น่าสนใจ โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผืนป่าในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการควบคุมทางสังคม (social control) ที่ช่วยให้ทุกคนเคารพและรักษาระบบนิเวศป่าได้ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องทวดงู การจับผี และวิญญาณบรรพบุรุษ รวมทั้งป่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ นอกจากนี้บริการด้านวัฒนธรรมได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของชาวมานีกับผืนป่าได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะป่าเป็นแหล่งที่ให้คุณค่าทางจิตวิญญาณให้กับชาวมานีอย่างยาวนาน แม้ปัจจุบันก็ดำรงเช่นนั้น (Khunweechuay, Roongtawanreongsri & Hatta, 2022) ซึ่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยจะค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

3. บริการด้านการควบคุม (regulating services) เป็นบริการที่ควบคุมปรากฏการณ์และกระบวนการทางธรรมชาติของระบบนิเวศ ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัดได้ให้บริการด้านนี้กับชุมชนที่อยู่ในเขตมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็น การควบคุมสภาพภูมิอากาศ การควบคุมคุณภาพแหล่งน้ำ การควบคุมโรคระบาด การป้องกันน้ำท่วม และการป้องกันการพังทลายหน้าดิน เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านในชุมชนได้ให้สะท้อนถึงให้ฟังว่า ที่มีอากาศดีตลอดน้ำในห้วยไม่เคยขาดสาย มีแหล่งน้ำสะอาดให้ใช้อยู่เสมอ (Interviewer 28, Interview, April 9, 2023)

4. บริการด้านการสนับสนุน (supporting services) เป็นบริการทางระบบนิเวศที่สนับสนุนและเอื้อประโยชน์ต่อกลไกการทำงานของบริการจากระบบนิเวศอื่น ๆ เช่น การหมุนเวียนธาตุอาหาร การหมุนเวียนน้ำ การกำเนิดดิน การเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านได้รับบริการด้านนี้ผ่านการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบของการทำการเกษตร ทั้งการทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน และสวนสมรม ทำให้ได้รับผลผลิตจากการทำเกษตรได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ควรมีการวางแผนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยการกำหนดพื้นที่ ลักษณะการใช้ โดยการมีส่วนร่วมทั้งจากรัฐ ชาวบ้าน และชาวมานี ลักษณะการใช้ประโยชน์บางอย่างจากป่าของชุมชน เป็นลักษณะการใช้ที่มีความเป็นเฉพาะ อย่างเช่น การทำน้ำมันชัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรรักษา รื้อฟื้น ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนในพื้นที่นี้ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าอย่างรู้คุณค่า กล่าวคือเมื่อการทำ

น้ำมันชั้นเป็นเอกลักษณ์ เป็นสิ่งมีคุณค่าของชุมชน ชุมชนจำเป็นต้องใช้ลูกชั้นเพื่อมาทำน้ำมันชั้น ดังนั้นชุมชนจึงต้องรักษาต้นชั้นให้อยู่คู่กับพื้นที่นั่นเอง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าอย่างลุ่มลึกภายใต้กรอบแนวคิดบริการจากระบบนิเวศ โดยเฉพาะในด้านบริการด้านวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อของชาวบ้านและชาวมานิที่มีต่อป่า เพราะความสัมพันธ์เหล่านี้มีผลต่อการดูแลรักษาทรัพยากรในป่า ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการจัดการป่าพร้อม ๆ กับการดูแลรักษาป่าของเจ้าหน้าที่ นำไปสู่ความยั่งยืนและการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าได้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้พัฒนามาจากโครงการวิจัยเรื่องการสร้างนิเวศพิพิธภัณฑสถานเพื่อเสริมการเรียนรู้โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสันติราษฎร์ประชาบำรุง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ภายใต้ชุดโครงการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นภูมิตำและนิเวศพิพิธภัณฑสถาน โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ภาคใต้ตอนกลาง ขอขอบคุณทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยทั้งในฐานะหน่วยงานทุกหน่วยงานและในฐานะบุคคลทุกคนมา ณ ที่นี้

References

- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Interviewer 1. (2022). *Interview*, 23 January 2022. (in Thai)
- Interviewer 14. (2022). *Interview*, 14 October 2022. (in Thai)
- Interviewer 18. (2023). *Interview*, 22 January 2023. (in Thai)
- Interviewer 28. (2023). *Interview*, 9 April 2023. (in Thai)
- Interviewer 30. (2023). *Interview*, 18 June 2023. (in Thai)
- Janthawanit, S. (2016). *Data Analysis in Qualitative Research*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Khunweechuay, N., Roongtawanreongsri, S., & Hatta, K. (2022). Cultural Forest Ecosystem Services of the Maniq Indigenous People in Southern Thailand. *Human Ecology*, 50(3), 559–576.
- Khunweechuay, N., Roongtawanreongsri, S., & Hatta, K. (2023). Forest Ecosystem Services and The Maniq People's Settlement Rotation Pattern in Southern Thailand. *Journal of Sustainability Science and Management*, 18(1), 39-61.
- Maneenoon, K., Sirirugsa, P., & Sridith K. (2008). Ethnobotany of Dioscorea L. (Dioscoreaceae), a major food plant of the Sakai tribe at Bantad Range, Peninsular Thailand. *Journal of Plants, People and Applied Research*, 6(1), 385–394.
- Millennium Ecosystem Assessment (MA). (2005). *Ecosystems and human well-being: A framework for assessment*. USA: Island Press.
- Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. (2023). Maniq: Ethnic groups in Thailand. Retrieved 2023, June 17, from <https://ethnicity.sac.or.th/database-ethnic/200/> (in Thai)
- Sektheera, W. (2014). *The Manni Ethnic Group Settlements and Habitats*. (Master of Arts Program in Vernacular Architecture). Silpakorn University, Department of Architecture. (in Thai)

- Sinbumroong, A. (2009). *Structure and Floristic Composition of Wet Seasonal Evergreen Forest at Khao Ban Thad Wildlife Sanctuary, Trang Province*. (Master of Science Forestry). Kasetsart University, Department of Forest Biology, Forest Biology. (in Thai)
- Udomsri, P., & Ardsmiti, N. (2021). The Maniq's Quality of Life with Thai Identification Card and Welfare Right. In *Full paper. The 2021 National Population Conference*, (p.161). Thai population association. (in Thai)
- Wiriyaromp, W., Naksing, P., & Phonphet, C. (2015). Social and Cultural Changes Among the Sakai Ethnic: A Case Study of the Sakai Ethnic in Tamot District, Phatthalung Province. *Parichart Journal*, 27(20), 82-103. (in Thai)

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานะ ขุนวิช่วย

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
เลขที่ 1 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280
E-mail: mana_kun@nstru.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล ขุนวิช่วย

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
เลขที่ 1 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280
E-mail: narumon_suk@nstru.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ เหมพันธ์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
เลขที่ 1 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280
E-mail: chiraporn_hem@nstru.ac.th

